34. Khatsaiuk O.V. (2019) Sutnist ta struktura hotovnosti maibutnikh ofitseriv NHU do vykonannia zavdan za pryznachenniam zasobamy spetsialnoi fizychnoi pidhotovky [The essence and structure of readiness of future officers of NSU to perform assigned tasks by means of special physical training]. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. №65. T2. 2019 r. S.144-154. (in Ukraine).

35. Shliamar I.L. (2016) Udoskonalennia spetsialnoi fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtsiv mekhanizovanykh pidrozdiliv Sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy [Improvement of special physical training of servicemen of mechanized units of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine]. Avtoreferat dys… kand nauk z fiz. vykhovannia ta sportu: 24.00.02. Lviv, 2016. 22 s. (in Ukraine).

36. Iuriev S.O. (2020) Metodyka rozvytku rukhovykh yakostei kursantiv viiskovykh zakladiv vyshchoi osvity u protsesi fizychnoho vykhovannia [Methodology for the development of movement qualities of cadets of military institutions of higher education in the process of physical education]: dys. … kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv, 2020. 317 s. (in Ukraine).

37. Iavorskyi A.I. (2017) Prykladna fizychna pidhotovka ofitseriv pid chas profesiinoi adaptatsii do sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (na prykladi vypusknykiv vyshchykh navchalnykh zakladiv) [Applied physical training of officers during professional adaptation to service in the Armed Forces of Ukraine (on the example of graduates of higher educational institutions)]. avtoref. dys. … kand. nauk z fiz.. vykh.. i s.: 24.00.02. Lviv, 2017. 23 s. (in Ukraine).

38. Iahodzinskyi V.P. (2020) Metodyka rozvytku fizychnykh yakostei kursantiv-desantnykiv zasobamy krosfitu u protsesi fizychnoho vykhovannia [Methods of developing the physical qualities of paratrooper cadets using crossfit in the process of physical education]: dys. … kand. ped. nauk: 13.00.02. Kyiv, 2020. 257 s. (in Ukraine).

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11(184).23
УДК 796.325-043.83(477.73)

Марцінковський І. Б.,
кандидат медичних наук, доцент кафедри теоретичних основ олімпійського та професійного спорту Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв)
ORCID: 0000-0003-2804-6273
Ягода А. Г.,
студентка спеціальності 017 Фізична культура і спорт, Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв)
ORCID: 0009-0000-9949-4343

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВОЛЕЙБОЛУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

Досліджена історія створення гри у волейбол в світі та в Україні, її започаткування та розвиток на Миколаївщині за періодичними виданнями, краєзнавчою літературою. Встановлено, що волейбол на Миколаївщині почав активно розвиватися з 1920-х років. 1935 р. миколаївська жіноча команда здобула перше місце, що свідчить про розвиток волейболу в місті. 1936 р. в ДЮСШ-1 відкрили відділення волейболу. Професійні тренери підготували плеяду відомих спортсменів, що входили до збірної України. Впродовж існування волейболу на Миколаївщині можна виділити період з найбільшим його розвитком у 1980–1990-х рр. За ринкової економіки командний волейбол у краї занепав, а розвинувся пляжний волейбол. У місті та області регулярно проводяться спортивні змагання, турніри, товариські зустрічі з волейболу, де з'являються нові імена спортсменів, формується тренерський склад, вимальовується перспектива розвитку волейболу. Місцеві органи влади сприяють у створенні відповідної матеріально-технічної бази у місті та області.

Ключові слова: *періодичні видання, історія, волейбол, Миколаїв.*

Igor Martsincovskiy, Andriana Yahoda Formation and development of volleyball in the Mykolaiv region.*The history of the creation of the game of volleyball in the world and in Ukraine, its initiation and development in Mykolayiv Oblast has been researched according to periodicals, local literature. Volleyball in the Mykolayiv region began to develop actively in the 1920s. In 1935, the Mykolaiv women's team won first place, which testifies to the development of volleyball in the city at that time. In 1936, a volleyball department was opened in the children's and youth sports school-1. Professional coaches trained a galaxy of famous athletes who were part of the Ukrainian national team. The village team from the village showed a high level of skill in volleyball. Steppe. Women's volleyball developed in Pervomaisk, Nova Odesa and Mykolaiv. The greatest development of volleyball in the Mykolaiv region occurred in 1980–1990. Under the market economy, team volleyball in the region declined, and beach volleyball developed. All-Ukrainian and All-Union competitions were held in the region. Despite the war, volleyball competitions are held, where new names of athletes appear, a coaching staff is formed, and the prospect of its development emerges. Famous volleyball athletes of the region became: A. Dilinburg, I. Polishchuk, V. Belikov, V. Isakov, O. Ravych, O. Lizunov, V. Pavlov, N. Minin, I. Skarlikin, M. Babich. The following famous volleyball coaches worked and are currently working in the Mykolayiv region: A. Tabakar, V. Bomshtein, V. Isakov, V. Zhadan, O. Lizunov, I. Olefir, G. Sorokin, L. Voroshilova, M. Sobol, V. Mayer. Today, the game is widespread among student youth of the leading universities of Mykolaiv, territorial communities of the region. Local authorities, together with the Volleyball Federation of the Mykolaiv region, contribute to the creation of the appropriate material and technical base in the city and region.*

Keywords: *periodicals, history, volleyball, Mykolaiv.*

Постановка проблеми. Волейбол, як популярний і динамічний вид спорту, привертає увагу багатьох прихильників по всьому світу. Вважають, що гру винайшов викладач фізичного виховання коледжу Асоціації молодих християн (Young Men's Christian Association, YMCA) у місті Голіок (штат Массачусетс у США) Вільям Джон Морган (*англ*. William G. Morgan; 23.01.1870 – 27.12.1942). 9 лютого 1895 р. у спортивній залі він підвісив тенісну сітку на висоті 197 см і його учні, число яких не обмежувалося, почали перекидати через неї баскетбольний м'яч. Нову гру Морган назвав "мінтонет" (*англ*. Mintonette). Роком пізніше гру демонстрували на конференції коледжів асоціації молодих християн у Спрингфілді (*англ*. Springfield) і за пропозицією професора Альфреда Т. Гальстеда (*англ*. Alfred T. Halstead) отримала назву – "волейбол". 1897 р. були опубліковані перші правила волейболу, а загальні правили гри, які використовуються тепер, сформувалися впродовж 1915–1925 рр. З часу винайдення гра знайшла своїх прихильників в Європі – 1907 р. уперше стали грати в Чехословаччині, Японії, Китаї, на Філіппінах, а згодом в інших країнах на різних континентах. Після Першої світової війни (1914–1918) у виснаженій Європі її поширювали інструктори YMCA [11]. У 1922 р. провели перші загальнонаціональні змагання – у Брукліні (округ у м. Нью-Йорк у США) відбувся чемпіонат YMCA за участю 23 чоловічих команд.

Того ж 1922 р. була створена федерація баскетболу та волейболу Чехословаччини – перша у світі спортивна організація з волейболу, а в подальшому й у інших країнах. 1936 р. на конгресі Міжнародної федерації з гандболу, що проводився в Стокгольмі, делегація Польщі виступила з ініціативою організувати технічний комітет з волейболу, як частини федерації з гандболу, де була утворена комісія з представників 13 країн, яка прийняла правила. 1947 р. створена Міжнародна федерація волейболу (*фр*. Fédération Internationale de Volleyball, FIVB) – міжнародний керівний орган волейболу, що тепер об'єднує 222 національні федерації п'яти континентів. Офіційними змаганнями FIVB для жінок і чоловіків є першість світу (з 1949), континентів, у тому числі Європи, – з 1948 р., а також змагання на Кубок світу – для національних команд (з 1965 р.) і Кубок Європи для клубних команд (з 1961 р.). З 1964 р. жіночі та чоловічі змагання з волейболу включені до програми Олімпійських ігор.

Завоювавши популярність серед прихильників по всьому світу, волейбол знайшов поширення й на Миколаївщині. У нашому краї цей вид спорту почав розвиватися ще на початку XX ст. та швидко набув популярності серед місцевого населення. Миколаївська область, завдяки своїм спортивним традиціям та ентузіазму місцевих спортсменів, зробила певний внесок у розвиток волейболу. Регіон має багату спортивну історію, де волейбол став важливою її складовою.

До питань зародження та розвитку волейболу на Миколаївщині у співставленні зі загальноукраїнськими процесами зверталися у різні роки Л. П. Сергієнко (1984) [18]; А. Ф. Кісельов, М. Б. Козир (2003) [12, с. 47–48]; В. А. Вербицький, І. Г. Бондаренко (2014) [6]; М. І. Андрющенко, В. Я. Маєр, Г. О. Кураса, О. В. Конопляник, О. В. Бойченко, М. В. Мещеряков (2018) [1], але ці автори у своїх публікаціях акцентували увагу розвитку волейболу за радянсько-комуністичного періоду історії України. Зовсім не висвітлений період за Української Народної Республіки (УНР, 1917–1921 рр.), не приділено уваги новим формам гри – пляжному волейболу, який виник з класичного, визнаний у 1986 р. Міжнародною федерацією волейболу та входить до програми Олімпійських ігор з 1992 р. Водночас дослідження становлення волейболу на Миколаївщині є актуальним, оскільки дозволяє простежити вплив на його розвиток соціально-економічних умов, активності місцевих спортивних організацій та ентузіастів. Усе загалом зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

Пошукова робота та за її результатами написання статті виконані у рамках кафедральної теми з дослідження історії розвитку спорту на Миколаївщині – державний реєстраційний номер 0121U111039 від 17.05.2021 р.

Мета дослідження полягала у вивченні ключових подій і особистостей, які сприяли популяризації волейболу, в аналізі основних етапів становлення цього виду спорту на Миколаївщині, а також у визначенні його значення для спортивного життя регіону. **Об'єктом дослідження** є розвиток волейболу на Миколаївщині. **Предметом дослідження** став процес становлення волейболу, основні події, особистості та спортивні організації, які вплинули на популяризацію волейболу в регіоні. **Наукова новизна**: вперше системно досліджено джерела соціальних мереж, газетних повідомлень та спеціальної літератури для з'ясування особливостей розвитку волейболу на Миколаївщині. **Матеріал та методи**. Досліджені підшивки місцевих періодичних видань із фондів Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки та загальноукраїнської періодики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, в Науковій бібліотеці Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова для з'ясування особливостей розвитку волейболу в Україні, області та місті з використанням методів – бібліографічного, абстрагування, аналізу й синтезу.

Виклад основного матеріалу. Становлення фізкультурно-спортивного руху в Україні розпочалося з національно-культурного піднесення в основі якого лежало національно-патріотичне виховання, у тому числі й фізичного розвитку, що й послужило поштовхом до організації наприкінці XIX – початку XX ст. спортивних товариств. У цей час почала організовуватися ціла низка спортивно-руханкових, гімнастично-пожежних, січових, сокільських, пластових, туристичних осередків. Значного поширення в Україні, на той час розділеної між Російською та Австро-Угорською імперіями, мало українське патріотичне тіловиховне та руханкове товариство "Сокіл", засноване у 1884 р. в Галичині й Буковині, а пізніше сокільський рух поширився на Волинь, Поділля, Полісся, Наддніпрянщину й Надчорномор'я. Воно було організоване на зразок чеських та польських патріотично-гімнастичних товариств і діяло з 1884 до 1940 рр.

Сокільський рух на території Російської імперії, куди входила територія сучасної Миколаївщини, став частиною загальноімперського "Сокільського союзу", першим головою якого був член Держдуми III скликання від Подільської губернії О. Гижицький. Осередки "Сокола" у підросійській Україні діяли у Києві, Одесі (з 1907), Катеринославі (тепер м. Дніпро), Харкові (з 1908), Полтаві та Чернігові (з 1909). Сокільський рух мав два відділи – чоловічий та жіночий, де жінки брали активну участь у тренувальних заняттях і показових виступах.

За УНР продовжували функціонувати раніше засновані спортивні товариства. Водночас створювалися нові, у тому числі й суто жіночі спортивні товариства. Наприклад, у Києві постало "Спортивне товариство фізичного розвитку

жінок". У зв'язку з цим, ініціативна група з фізичного розвитку клопотала перед Міністерством народної освіти про дозвіл відкриття у м. Києві перших в Україні "Курсів для підготовки вчителів і вчительок гімнастики, танців і инших родів спорту", яких готували для всіх губерній держави, у першу чергу для невеликих містечок і сіл.

З метою ширшого залучення до спорту молоді, у тому числі й дівчат, жінки брали найактивнішу участь в облаштуванні дитячих спортивних майданчиків. У тогочасній пресі, наприклад в газеті "Відродження", серед ігрових видів спорту згадуються гандбол і футбол, але якихось відомостей про волейбол нами не знайдено. Водночас відома діалектична, застаріла, як стверджують мовознавці, назва волейболу – "відбиванка", яка вказує на те, що гра мала певне поширення на початку XX ст. серед учасників спортивних товариств на західних теренах України, які тісно співпрацювали із чехословацькими. Неологізм увів український педагог, організатор, фундатор і практик української національної фізичної культури І. М. Боберський (1873 – 1947). Проте у своїй праці "Забави і гри рухові. Часть ІІ. Вісімнайцять гор мячевих" (Львів, 1905) він описав народні ігри з м'ячом і не звертався до волейболу.

За Української національно-демократичної революції (1917–1921 рр.) у 1918 р. на Миколаївщині, яка тоді входила до Херсонської губернії, перебував легіон Українських січових стрільців, що постав із середовища "Січей", "Сокола", "Пласту", "Просвіти". Бійці легіону безпосередньої участі в боях не брали, але на зупинках (Одеса, Миколаїв, Великі Копані, Херсон та ін.) займалися просвітницькою діяльністю, поширювали видані ними газети, часописи, відозви тощо, допомагали організовувати народні школи, виховуючи український національний і державницький дух. Чимало архівних документів того історичного періоду не зберіглося з політичних причин, деякі були вивезені до сусідньої держави, наприклад з Державного архіву Миколаївської області. Незважаючи на проведений пошук, нам не вдалося знайти бодай якусь інформацію про поширюваний представниками легіону волейбол.

За пресовими джерелами, перші згадки про нову гру волейбол, у колишньому Союзі РСР, куди входила Україна, з'явилися у 1925 р. [16, с. 10]. Попри те, що гра знайшла поширення у світі з 1895 р., у Москві почали грати тільки взимку 1925-го. Інформацію про гру, її правила та необхідне обладнання поширювали як через засоби масової інформації, так і за підтримки державних спортивних організацій та зусиль ентузіастів й аматорів фізичної культури [16, с. 10]. Зокрема, це відбувалося на різних конференціях, нарадах, заходах для підвищення кваліфікації та обміну досвідом серед інструкторів фізкультури, колективів культури, державних органів управління тощо [7, с. 5].

Згідно літератури, поява волейболу в Україні пов'язана з діяльністю лікаря за фахом, професора В. А. Бляха (1890 – 1937), який вивчав вплив лікувальної фізкультури на організм людини. Він та інші учасники Всесоюзної науково-методичної конференції (жовтень 1925 р.) почули про існування цієї гри та ознайомилися з її основними правилами [1, с. 113; 7, с. 5]. В. Блях зацікавився волейболом і поставив собі за мету поширити динамічну гру в Харкові – тодішній столиці Української СРР. Залучивши ентузіастів, за декілька місяців з'явилися перші волейбольні майданчики та почалися масові змагання. Волейбол став поширюватися в Харкові та інших містах України. У лютому 1926 р. при Губернській раді фізичної культури була створена організаційна група з розповсюдження та розвитку волейболу. Всеукраїнський спортивно-технічний комітет при Всеукраїнській раді з фізичної культури (ВРФК) затвердив єдині правила гри, організували колегію суддів [7, с. 5]. Перешкодою масового поширення волейболу в містах став дефіцит м'ячів та сіток [7, с. 5].

Попри зазначене, зважаючи на вживання вище вказаного застарілого терміну, щодо означення волейболу, можна припустити, що гра була започаткована в Україні раніше 1925 р. та не пов'язана з Москвою. З відновленням суверенітету України, після розпаду Союзу РСР, українським вченим відкрився доступ до архівних та книжкових спецфондів. Наприклад, у праці С. Гайдучка "Відбиванка" (Львів, 1930) вміщена світлина з підписом: "Змагання наших військових дружин "Дніпро" і "Хирів" 27.III.1921 в Німецькому Яблінному" [8]. Зазначене "Німецьке Яблінне" – це теперішнє чеське місто Яблонне-в-Под'єштеді (*чеськ.* Jablonné v Podještědí), де з 1919 р. знаходився табір "Українська бригада в Німецькім Яблоннім" (перебувало бл. 4000 вояків і 300 старшин, 100 жінок і 120 дітей) інтернованих частин Гірської бригади та груп "Глибока" і "Крукеничі" Української галицької армії. Окрім військових, за Ільком Калічаком, цивільні емігранти теж залюбки грали у волейбол, наприклад, в Радотіні біля Праги вони змагалися з першорядними чеськими командами [19]. Повернувшись з еміграції у 1925 р. С. Слєзак намагався поширити гру на західноукраїнських землях [8, с. 5]. Можливо у повідомленні про підготовку фахівців з фізичного виховання за УНР у визначенні "инших родів спорту" мався, серед інших, й поширюваний у Європі волейбол. Незважаючи на зазначені факти, це питання ще потребує додаткового і ретельного дослідження архівів, періодичних та краєзнавчих видань, художньої літератури початку XX ст., які видавалися на західноукраїнських теренах та за часів УНР.

У 1926–1927 рр. в Харкові налічувалося близько ста волейбольних команд, а на їх прикладі створили перші команди у Дніпропетровську (тепер Дніпро), Одесі, Києві. Поширенню волейболу в Україні В. Бляхом сприяли його керівні посади у галузі фізичної культури – працював директором НДІ фізичної культури (1921–1923), головою науково-методичного комітету та у ВРФК Української СРР (1923–1925), завідувачем кафедри фізичної культури Харківського інституту народної освіти (1925–1929), але у 1937 р. був заарештований і 1938 р. розстріляний як "ворог народу" (реабілітований 1957 р.).

У сусідній до Миколаєва Одесі у волейбол почати грати з другої половини 1920-х рр., переважно в санаторно-курортних закладах, військових частинах, піонерських таборах та на пляжах [7, с. 6]. 1927 р. у Харкові відбулася першість України з волейболу, де взяли участь команди з 11 міст. У серпні 1928 р. на Всесоюзній спартакіаді у фінальному матчі серед чоловіків українські спортсмени виграли з рахунком 2:0 у господарів – москвичів, а жіночий колектив посів друге місце [7, с. 7].

Згідно пресових повідомлень, волейбол на Миколаївщині почав активно розвиватися наприкінці 1920-х років – 1928 р. проводилися зустрічі команд виробничих колективів міста. 1935 р. в Одеській області (куди за адміністративно-територіальним устроєм у 1933–1935 рр. входив Миколаїв) провели першість з волейболу, де перше місце здобула збірна жіноча команда Миколаєва, що свідчить про добрий розвиток даного виду спорту в місті [7, с. 13]. У ті роки в Миколаєві

працювало чотири дитячо-юнацьких спортивних школи (ДЮСШ). У 1936 р. в ДЮСШ-1 було відкрите відділення волейболу, яке стало місцем, де виросло багато відомих на той час миколаївських спортсменів. Одним із тренерів став Анатолій Іванович Табакар, чиї вихованці регулярно входили до складу збірної України. Після того, як А. І. Табакар перейшов на адміністративну роботу, його місце зайняв один із його учнів – Володимир Бомштейн (19.08.1940 – 22.12.2014). Під керівництвом В. Д. Бомштейна були підготовлені такі відомі гравці як Алік Ділінбург, Ігор Поліщук і В'ячеслав Бєліков. Надалі його вихованці виступали за ленінградський "Спартак" під керівництвом відомого тренера Союзу РСР Віктора Платонова.

У лютому–березні 1947 р. в Кіровограді (тепер Кропивницький) проводився матч п'яти міст України, у якому взяли участь жіночі команди Харкова, Львова, Одеси, Запоріжжя, Києва та чоловічі – Києва, Харкова, Дніпропетровська (тепер м. Дніпро), Миколаєва, Одеси. На жаль, миколаївська команда не стала призером цих змагань [7, с. 22]. У березні 1949 р. в Дніпропетровську провели матч збірних команд п'яти міст України за участю команд Москви. У цих змаганнях брала участь чоловіча команда Миколаєва, яка посіла п'яте місце [7, с. 23].

Важливу роль у розвитку волейболу в Миколаєві відіграв тренер Віктор Ісаков (1918 – 1985) – перший майстер спорту з волейболу та баскетболу в Миколаєві, який закінчив Вищу школу тренерів при Харківському інституті фізкультури і спорту (1940). У 1940 р. він став чемпіоном міста з волейболу, брав участь в чемпіонатах Союзу РСР. У повоєнні роки В. І. Ісаков служив старшим лейтенантом і працював начальником відділу фізичної підготовки у Миколаївському військово-морському авіаційному училищі імені С. О. Леваневського. У 1949, 1955 і 1956 роках команда курсантів і офіцерів цього училища ставала призером першості збройних сил Союзу РСР з волейболу. Граючий тренер В. Ісаков у 1950 р. став чемпіоном республіки, виступав за збірну Союзу РСР на міжнародних змаганнях. Після демобілізації у 1945 р. В. Ісаков почав працювати тренером з волейболу та баскетболу на Суднобудівному заводі ім. 61 Комунара (тепер Державне підприємство "Миколаївський суднобудівний завод"). 1947 р. його запросили на посаду викладача кафедри фізичного виховання до Миколаївського кораблебудівного інституту (тепер Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, НУК), з 1974 р. працював у Миколаївському державному педагогічному інституті (тепер структурний підрозділ НУК) [18, с. 4].

З 1956 р. В. Ісаков працював тренером у ДЮСШ №1. Того ж року команда Миколаєва стала чемпіоном Української РСР серед юнаків, у складі якої виступали такі гравці як О. Равич, О. Лізунов, В. Павлов, Н. Мінін та І. Скарлікін. На базі цієї команди у 1956 р. була сформована юнацька збірна України, яка здобула бронзову медаль на Спартакіаді школярів Союзу РСР, де В. Ісаков був другим тренером. В. Ісаков виховав команду дівчат-волейболісток – переможниць першості України. До 1964 р. команда Миколаївського кораблебудівного інституту, яку продовжував тренувати В. І. Ісаков, стабільно вигравала чемпіонати області [18, с. 4].

20–26 червня 1956 р. у Києві відбулися фінальні змагання І літньої Спартакіади Української РСР, де чоловіча команда Миколаївщини зайняла 11 місце, а жіноча – 14 [7, с. 30]. На зимових змаганнях в Одесі у 1957 р. команда ДЮСШ №1 посіла третє місце. Згодом гравці команди вступили до двох миколаївських вишів – кораблебудівного та педагогічного, де продовжили їхні волейбольні традиції.

На початку 1961 р. пройшов Чемпіонат України з волейболу серед найсильніших шкільних команд Запоріжжя, Харкова, Сталіно (тепер Донецьк), Луганська, Миколаївської і Київської областей та міста Києва. У змаганнях серед шкільних команд дівчата з Миколаївської школи №32 здобули друге місце, що показало високий розвиток жіночого волейболу в Миколаєві [9, с. 4].

У 1963 р. в Харкові пройшла ІІІ літня Спартакіада України на якій чоловіча команда Миколаївської області посіла 15 місце, а жіноча – 8 [7, с. 39]. 1967 р. відбулася IV літня спартакіада Української РСР, де чоловіча команда Миколаївщини посіла 16 місце, а жіноча – 13 [7, с. 42]. 15–17 лютого 1974 р. у Миколаєві відбувся Республіканський семінар суддів з волейболу [7, с. 47]. На VIII Спартакіаді Української РСР, що проходила 1983 р. у Дніпропетровську, де головним суддею був миколаївець А. Табакар (вища категорія), чоловіча команда Миколаївської області посіла 10 місце [7, с. 56]. Тренеру В. О. Жадану – вихованцю В. І. Ісакова, в 1969 р. доручили керувати збірною командою студентського спортивного товариства "Буревісник", яка виступала як обласна збірна команда і стала чемпіоном Української ради аматорського волейболу, обігравши команди Харкова та Вінниці. В. І. Ісаков продовжував тренувати чоловічу збірну команду. Основними суперниками турнірів стають команди Чорноморського суднобудівного заводу і кораблебудівного інституту. До педагогічного інституту перейшов працювати В. І. Ісаков і продовжив тренувати чоловічу волейбольну команду, яка у 1976 р. виборола чемпіонство області. Команду кораблебудівного інституту розпочав тренувати В. О. Жадан.

У 1979 р. в Миколаєві проходили фінальні змагання найсильніших волейбольних команд виробничих колективів України, де розігрувався кубок Укрпрофради. Переможцем турніру стала миколаївська команда "Хвиля" [1, с. 114].

У 1982 р. В. І. Ісаков залишає команду педагогічного інституту, а на його місце приходять О. Лізунов та В. Жадан. Команда кораблебудівного інституту поступово втрачає позиції, а в педагогічному інституті розвивається жіночий волейбол. Завдяки тренерському складу, збірна педагогічного інституту з 1983 до 1992 рр. піднялася до другого місця першості України серед жіночих команд факультетів фізичного виховання педагогічних інститутів [1, с. 114; 21, с. 4].

Вісімдесяті роки проявилися ростом дитячого волейболу в м. Миколаєві. В. Бомштейн підготував молодих спортсменів, які стали чемпіонами України серед школярів, а також чемпіонами України у своїй віковій категорії. Проте отримані перемоги не були розвинуті та підтримані керівництвом Миколаєва. В. Бомштейн переїхав до Харкова, а перспективні гравці перейшли до різних команд України та Союзу РСР.

У січні 1985 р. в Миколаєві проводилися ігри зонального турніру першості Союзу РСР з волейболу, де взяли участь команди юнаків та дівчат віком 15–16 років. У надзвичайно напологливому поєдинку перемогу здобули волейболісти України. Вони і стали переможцями зонального турніру випередивши сильні команди з Латвії та Росії [13, с. 4].

Період 1986–1990-х рр. проявився розквітом аматорського волейболу. У місті та області проводилися турніри: Кубок Виклику, Кубок до Дня визволення Миколаєва від німецько-фашистських загарбників, на які, окрім команд з області, приїздили колективи з інших міст України та Союзу РСР.

У найбільшому спортивному комплексі Миколаєва – спортивній школі "Надія" у квітні 1986 р. відбулися Ігри чемпіонату Союзу РСР з волейболу серед чоловічих команд вищої ліги, яку представляли команди з Харкова, Одеси, Вільнюса, Ташкента, Алма-Ати [1, с. 114; 20, с. 4]. Підсумки чемпіонату проаналізував та опублікував у місцевій газеті "Південна правда" суддя вищої категорії А. Табакар [20, с. 4].

Того самого року на базі команд: "Зоря" (радгоспу с. Степове з Миколаївського району) та "Хвиля" (Миколаївського трансформаторного заводу) формується перша збірна області. Створена збірна у 1986–1988-х роках представляла область на Чемпіонаті України і Союзу РСР. Їхнім найкращим результатом стало здобуте четверте місце на Чемпіонаті Союзу РСР. У 1989 р. команда Миколаєва завоювала четверте місце на Чемпіонаті України [3, с. 4].

За пропозицією директора сільського господарства В. Г. Погорєлова (3.03.1941 – 21.06.2015), кандидата в майстри спорту і великого шанувальника волейболу, на спортивній базі радгоспу "Степове" у 1990 р. була створена перша в Миколаївській області професійна команда. Під керівництвом тренера Ігоря Олефіра професійна волейбольна команда "Колос" брала участь у першому (неофіційному) відбірковому чемпіонаті України, де 1991 р. зайняла четверте місце, що дозволило їй потрапити до команд першої ліги [14, с. 3; 23, с. 3; 24, с. 4].

1993 р. в Харкові відбулися І юнацькі ігри України з волейболу, на якому юніорська команда Миколаївщини посіла, на жаль, 16 місце із 17 команд [7, с. 56]. На І літній Спартакіаді України (1995) чоловіча команда Миколаївщини зайняла 12 місце [7, с. 67].

З 1994 р. в області працює три відділення жіночого волейболу: у м. Первомайськ (тренер Г. М. Сорокін), м. Нова Одеса (тренер Л. І. Ворошилова) та у Миколаєві на базі ДЮСШ №1 (тренер М. Г. Соболь). На базі жіночих команд педінституту та Державного суднобудівного проектного інституту в 1995 р. було створено обласну збірну команду [12, с. 48]. На спортивній базі Південного турбінного заводу "Зоря" (тепер – Науково-виробничий комплекс газотурбобудування "Зоря" – "Машпроект") у 1997 р. створено жіночу волейбольну команду. Ще одну команду в 1999 р. організувало "Відкрите акціонерне товариство "Укртелеком", а з 2000 р. такі збірні сформувалися на базах Українського державного морського технічного університету імені адмірала Макарова (тепер НУК), Миколаївської філії Національного університету "Києво-Могилянська академія" (тепер Чорноморський національний університет імені Петра Могили), Миколаївської філії Одеського сільськогосподарського інституту (тепер Миколаївський національний аграрний університет) та інших, але через відсутність коштів найбільшим їхнім досягненням була тільки участь у чемпіонатах міста та області. Таким чином, жіночий волейбол не набув достатнього розвитку в Миколаєві.

На Чемпіонаті України першої ліги команда "Колос" під керівництвом тренерів Ігоря Оліфера та Василя Маєра посіла третє місце. Помінявши назву на "Степ", команда у 1998 р. на першій Всеукраїнській спартакіаді профспілок виборола бронзову нагороду з поміж 15 найсильніших команд України. 1999 р. у с. Степовому Миколаївської області завершився перший з двох фінальних турнірів Чемпіонату України серед чоловічих команд другої ліги, за результатами якого команда "Степ" посіла друге місце. На Чемпіонаті та Кубку України 2000/2001 рр. обласна миколаївська команда "Степ – ВО Зоря" виступала у першій лізі та здобула 10 місце [7, с. 82]. З припиненням фінансування команди "Степ" гравці перейшли до інших команд.

З 1998 р. у місті серед ветеранів чоловічих і жіночих команд проводиться турнір Кубок Лізунова – на честь відомого на Миколаївщині спортсмена-волейболіста [2, с. 2]. Своїх земляків-спортсменів пам'ятають мешканці районів області, наприклад, на Кривоозерщині про майстра спорту з волейболу С. Тарасова.

У 1990-х роках серед мешканців краю знайшов поширення різновид волейболу – пляжний волейбол [5, с. 4; 17, с. 2]. Миколаївець Микола Бабіч у 1998 р. став переможцем ІІІ Міжнародного фестивалю біч-волейболу серед юніорів. У 2000 р. О. І. Слюсаренко став чемпіоном світу з волейболу серед ветеранів [15, с. 4].

За планово-командної форми господарювання в Українській РСР була добре розвинена система спортивних товариств, держава організаційно і фінансово допомагала розвитку волейболу. У ринкових умовах, на жаль, розвиток цього виду спорту наприкінці ХХ ст. забезпечувався переважно зусиллями окремих спортсменів-ентузіастів і досвідчених тренерів старшого покоління. Незважаючи на важке матеріальне становище, на Миколаївщині продовжували проводитися турніри та робилися спроби організації нових, перспективних команд, як чоловічих, так і жіночих, але всі спроби поставити волейбол на професійний рівень не досягли успіху.

Миколаївські міська та обласна адміністрації активно працюють над поширенням волейболу в регіоні. Зокрема, вони підтримують ДЮСШ та спортивні секції, де діти та молодь мають можливість займатися волейболом, забезпечуючи їх необхідним інвентарем та тренувальною базою. Регулярно проводяться змагання різного рівня – від міських до всеукраїнських турнірів, що сприяє залученню більшої кількості учасників та популяризації цього виду спорту.

На сьогодні у Миколаєві волейболом займаються кілька тисяч людей, включаючи дітей, юнаків і дорослих спортсменів. За приклад можна згадати змагання з волейболу, які проходили у Миколаєві. 2022 р. на базі спорткомплексу "Зоря" пройшов Всеукраїнський турнір з волейболу серед юнаків 1987–1988 р.н. [10, с. 4]. Змагання з волейболу відбулися на базі Чорноморського національного університету імені Петра Могили у межах "Динаміади–2023" [11]. Команда дівчат Херсонської філії НУК взяла участь у змаганнях з пляжного волейболу серед команд вищих навчальних закладів за програмою обласних студентських спортивних ігор 2017–2018 навчального року та посіла ІІ місце. У 2019 р. ця сама команда дівчат приймала участь і зайняла ІІІ місце у змаганнях з пляжного волейболу серед закладів вищої освіти за програмою XIV обласної Універсіади. Попри встановлений карантин та запроваджені обмежувальні протиепідемічні заходи від гострої респіраторної хвороби COVID–19 (2020–2022 рр.), а з 24 лютого 2022 р. ще й зі складнощами, пов'язаними з

початком активної фази війни, розпочатої російським агресором, у 2023–2024 навчальному році дівчата здобули ІІ місце на змаганнях з волейболу за програмою Спортивних ігор серед студентів закладів освіти [4].

За сприяння Миколаївської обласної військової адміністрації у Миколаєві 8–9 червня 2024 р. відбувся офіційний регіональний чемпіонат з волейболу серед хлопців і дівчат вікових категорій 2008–2009 та 2010–2011 років народження – це перші змагання такого масштабу за останні десятиріччя в області. У змаганні взяли участь 21 дівоча та 14 хлопчачих команд з 11 територіальних громад Миколаївщини: Миколаївської, Вознесенської, Новоодеської, Южноукраїнської Березанської, Новобузької, Казанківської, Мостівської, Благодатненської, Доманівської та Ольшанської. Серед команд юнаків у віковій категорії 2008–2009 рр. народження перше місце вибороли представники Веселинівської громади, друге місці посіли представники Новобузької громади, третє місце у Мостівської громади. У віковій категорії 2010–2011 рр. народження перше місце здобула команда з Казанківської територіальної громади, на другому місці представники Дорошівської громади, третє місце вибороли представники ДЮСШ №5 м. Миколаєва [22]. Відділення волейболу функціонують у Первомайській ДЮСШ з видів спорту імені Тофмана В. В. Зазначені вище факти засвідчують, що волейбол розвивається та все більше з'являється молодих команд. Федерацію волейболу Миколаївської області очолює В. Гайдаржі – заступник начальника Миколаївської військової адміністрації.

Висновки:

1. Встановлено, що розвиток волейболу на Миколаївщині розпочався у першій чверті ХХ ст., який отримав значний імпульс завдяки ентузіастам – спортсменам і тренерам, що сприяло його поширенню серед мешканців міста. У 1936 р. на базі ДЮСШ-1 відкрили відділення волейболу. Першим тренером волейбольної команди у місті був А. І. Табакар. Завдяки когорті професійних тренерів була підготовлена ціла плеяда відомих спортсменів, що входили до складу збірної України. Впродовж усієї історії існування волейболу на Миколаївщині у ХХ – початку ХХІ ст. можна виділити період з найбільшим його розвитком у 1980–1990-х рр. В умовах ринкової економіки, після 1991 р., командний волейбол у краї занепав, а на його місце став аматорський та знайшов популярність пляжний волейбол.
2. Поряд з поширеними на Миколаївщині іншими видами спорту, волейбол утримується як один із найпопулярніших. У місті та області регулярно проводяться спортивні змагання, турніри, товариські зустрічі з волейболу. На цих змаганнях з'являються нові імена відомих та популярних спортсменів, формується тренерський склад, вимальовується перспектива розвитку волейболу. Місцеві органи влади сприяють у створенні відповідної матеріально-технічної бази у місті та області, підтримують ДЮСШ та спортивні секції, розвиток у краї нових форм цього виду спорту.

Література:

1.Андрющенко М. І. Історія виникнення волейболу в Миколаївській області / М. І. Андрющенко, В. Я. Маєр, Г. О. Кураса, О. В. Конопляник, О. В. Бойченко, М. В. Мещеряков // Наукові праці : наук. журн. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. Т. 313. Вип. 301. С. 112–117.

2.Аров Б. Золотой удар: Прославленому николаевскому волейболисту Леониду Лизунову 60 лет! // Николаевские новости. 1998, 12 октября. С. 2.

3.[Б.а.]. Кубок Укрпрофради у миколаївської "Хвилі" // Південна правда. – 1979, 21 лютого. – С. 4.

4.[Б.а.]. Обласні Універсіади / URL : http://kb.nuos.edu.ua/news/Congratulations%20to%20the%20winners/Regional-Universiade.html

5. [Б.а.]. На пляже "Стрелка" состоялся первый Djuice–турнир по пляжному волейболу // Вечерний Николаев. 2006, 2 сентября. С. 4.

6.Вербицький В. А. Історія фізичної культури та спорту в Україні: [навчальний посібник] / В. А. Вербицький, І. Г. Бондаренко. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 340 с.

7.80 років волейболу України. Літопис-хронологія 1925–2005 рр. / за заг. ред. Єрмакова С. С. К.: ФВУ, 2005. 96 с.

8.Гайдучок С. Відбиванка. Львів: Накладом "Сокола-Батька", 1930. – 39 с.

9.Дмитрієв П. Чемпіонки України // Південна правда. 1961, 7 лютого. С. 4.

10. Завадский С. Всеукраинский юношеский волейбол в Николаеве // Южная правда. 2002, 14 мая. С. 4.

11. Змагання з волейболу в межах "ДИНАМІАДИ-2023" на базі ЧНУ імені Петра Могили // URL : https://chmnu.edu.ua/zmagannya-z-volejbolu-v-mezhah-dinamiadi- 2023-na-bazi-chnu-imeni-petra-mogili/

12. Кісельов А. Ф., Козир М. Б. Від масовості – до майстерності у фізичній культурі та спорті (1789–2001 рр.). Миколаїв : МДУ, 2003. 90 с.

13. Максимов М. Пристрасті над сіткою // Південна правда. 1985, 9 січня. С. 4.

14. Малишев Ю. Пристрасті на майданчику // Південна правда. 1992. № 161 (19930). С. 3.

15. Нестеренко Г. Мировой волейболист // Вечерний Николаев. 2000, 17 июня. С. 4.

16. Павлов С. Волейбол // Вестник физической культуры. 1925. № 6 (июнь). С. 10.

17. Розумак С. Бич-волейбол – отпадная игра, играют ярко супермастера // Крик. 2002, 21–28 августа. С. 2.

18. Сергієнко Л. Солдат спорту // Південна правда. – 1984, 22 лютого. – С. 4.

19. Сова Андрій. Степан Гайдучок про відбиванку, або коли українці почали грати у волейбол. URL: https://photo-lviv.in.ua/stepan-hayduchok-pro-vidbyvanku-abo-koly-ukraintsi-pochaly-hraty-u-voleybol/

20. Табакар А. П'ять днів у "Надії" // Південна правда. 1986, 23 квітня. С. 4.

21. Трофимов М. М'яч над сіткою // Південна правда. 1989, 9 грудня. С. 4.

22. Хаіндрава Н. У Миколаєві відбувся перший за десять років офіційний чемпіонат з волейболу // URL: https://suspilne.media/mykolaiv/764905-u-mikolaevi-vidbuvsa-persij-za-desat-rokiv-oficijnij-cempionat-z-volejbolu/

23. Чайковский А. Главный в "Степи" человек // Николаевские новости. – 1997, 2–8 декабря. С. 3.

24. Шалабада А. Главный приз уезжает в Степное // Южная правда. – 2003, 20 мая. С. 4.

Reference

1. Andriushchenko, M. I., Maier, V. Ya., Kurasa, H. O., Konoplianyk, O. V., Boichenko, O. V., Meshcheriakov, M. V. (2018). *Istoriia vynyknennia voleibolu v Mykolaivskii oblasti Naukovi pratsi:* nauk. zhurn. Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly, Vol. 313, issue 301, pp. 112–117.
2. Arov, B. (1998). Zolotoi udar: Proslavlenomu nikolaevskomu voleibolistu Leonidu Lizunovu – 60 let! *Nikolaevskie novosti,* 12 October, p. 2.
3. Kubok Ukrprofrady u mykolaivskoi «Khvyli» (1979). Pivdenna pravda, 21 February, p. 4.
4. Oblasni Universiady. URL : http://kb.nuos.edu.ua/news/Congratulations%20to%20the%20winners/Regional-Universiade.html (data of accessed 01 October 2024).
5. Na plyazhe «Strelka» sostoyalsya pervii Djuice–turnir po plyazhnomu voleibolu (2006). *Vechernii Nikolaev,* 2 September, p. 4.
6. Verbytskyi, V. A., Bondarenko, I. H. (2014). Istoriia fizychnoi kultury ta sportu v Ukraini: teaching manual. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly. 340 p.
7. Yermakova, S. S. (2005). 80 rokiv voleibolu Ukrainy. Litopys-khronolohiia 1925–2005 rr. Kyiv: FVU. 96 p.
8. Haiduchok, S. (1930). Vidbyvanka. Lviv: Nakladom «Sokola-Batka». 39 p.
9. Dmytriiev, P. (1961). Chempionky Ukrainy. *Pivdenna pravda,* 7 February, p. 4.
10. Zavadskii, S. (2002). Vseukrainskii yunosheskii voleibol v Nikolaeve. *Yuzhnaya pravda,* 14 May, p. 4.
11. Zmahannia z voleibolu v mezhakh «DYNAMIADY-2023» na bazi ChNU imeni Petra Mohyly. URL: https://chmnu.edu.ua/zmagannya-z-volejbolu-v-mezhah-dinamiadi-2023-na-bazi-chnu-imeni-petra-mogili/ (data of accessed 01 October 2024).
12. Kiselov, A. F., Kozyr, M. B. (2003). Vid masovosti – do maisternosti u fizychnii kulturi ta sporti (1789–2001 rr.). Mykolaiv: MDU. Vol. 47-48), 90 p.
13. Maksymov, M. (1985). Prystrasti nad sitkoiu. *Pivdenna pravda,* 9 January, p. 4.
14. Malyshev, Yu. (1992). Prystrasti na maidanchyku. *Pivdenna pravda,* no. 161 (19930), p. 3.
15. Nesterenko, G. (2000). Mirovoi voleibolist. *Vechernii Nikolaev,* 17 June, p. 4.
16. Pavlov, S. (1925). Voleibol. *Vestnik fizicheskoi kulturi, no.* 6 (June), p. 10.
17. Rozumak, S. (2002). Bich-voleibol – otpadnaya igra, igrayut yarko supermastera. *Krik,* 21-28 August, p. 2.
18. Serhiienko, L. (1984). Soldat sportu. *Pivdenna pravda,* 22 February, p. 4.
19. Sova, Andrii. Stepan Haiduchok pro vidbyvanku, abo koly ukraintsi pochaly hraty u voleibol. URL: https://photo-lviv.in.ua/stepan-hayduchok-pro-vidbyvanku-abo-koly-ukraintsi-pochaly-hraty-u-voleybol/ (data of accessed 01 October 2024).
20. Tabakar, A. (1986). Piat dniv u «Nadii». *Pivdenna pravda,* 23 April, p. 4.
21. Trofymov, M. (1989). Miach nad chitkoiu. *Pivdenna pravda,* 9 December, p. 4.
22. Khaindrava, N. U Mykolaievi vidbuvsia pershyi za desiat rokiv ofitsiinyi chempionat z voleibolu. URL: https://suspilne.media/mykolaiv/764905-u-mikolaevi-vidbuvsa-persij-za-desat-rokiv-oficijnij-cempionat-z-volejbolu/ (data of accessed 01 October 2024).
23. Chaikovskii, A. (1997). Glavnii v «Stepi» chelovek. *Nikolaevskie novosti,* 2-8 December, p. 3.
24. Shalabada, A. (2003). Glavnii priz uezzhaet v Stepnoe. *Yuzhnaya pravda*, 20 May, p. 4.

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11(184).24
УДК 797.12-043.83(477.73)(091)

Марцінковський І. Б.,
кандидат медичних наук, доцент кафедри теоретичних основ олімпійського та професійного спорту Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв)
ORCID: 0000-0003-2804-6273
Салтовська М. С.,
студентка спеціальності 017 Фізична культура і спорт, Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв)
ORCID: 0009-0004-1964-9034

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ НАДЧОРНОМОР'Я У ПРОЦЕСАХ ЗАСНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ВЕСЛУВАЛЬНОГО СПОРТУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

Веслування на Миколаївщині має давні традиції, пов'язані з історією краю та історико-культурними зв'язками його мешканців з народами Чорномор'я та Середземномор'я. 1874 р. у Миколаєві на Південному Бузі відбулися шлюпочні перегони серед моряків. Із заснуванням у 1887 р. яхт-клубу, веслування, як вид спорту, швидко розвивалося. З XX ст., завдяки участі гімназистів міста та організації змагань яхт-клубом, веслування знайшло поширення серед молоді міста. Після Першої світової війни та під час радянської влади веслувальний спорт став частиною пролетарської культури. До 1941 р. веслувальний спорт характеризується: 1) 1920–1921 рр. – зосередження веслувальних клубів у системі Всевобучу; 2) 1921–1925 рр. – перехід їх до профспілкових організацій; 3) 1925 р. – створення відомчими спортивними товариствами власних веслувальних станцій; 4) з 1927 р. – участю миколаївських спортсменів-веслувальників у Всеукраїнських та Всесоюзних змагання. Натепер Миколаївщина відзначається спортсменами-веслувальниками, які ставали чемпіонами та призерами на Олімпійських іграх, Чемпіонатах світу та Європи.

***Ключові слова**: веслувальний спорт, історія, Миколаївщина.*